

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ИНВЕСТИЦИЯ ЛОЙИҲАЛАРИНИ МОЛИЯВИЙ БОШҚАРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Д.Куронбоев

Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университетининг Каттакўргон филиали
Бухгалтерия ҳисоби таълим юналиши 2-босқич талабаси

Б.Худойберганов

Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университетининг Каттакўргон филиали
Бухгалтерия ҳисоби таълим юналиши 2-босқич талабаси

О.Н.Хаитов

Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университетининг Каттакўргон филиали
ассистенти

Аннотация:

мазкур мақолада иқтисодиёт тармоқларини жадал ривожлантиришни таъминлашга қаратилган инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришни самарали ва ўз вақтида амалга ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг «Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида»ги[1] янги таҳрирдаги қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги[2], «Ўзбекистон Республикаси Инвестиция дастурини шакллантириш ва амалга оширишнинг сифат жиҳатидан янги тизимига ўтиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги[3] фармонлари қабул қилинди ва маблағларини фаол жалб этиш бўйича изчил чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Таянч сўзлар: саноат корхоналари, қимматли қоғозлар, капитал бозори, инвестициялар, инновациялар, инвестиция фаолиятига таъсир қилувчи омиллар, солиқ концепцияси, солиқ имтиёзлари, савдо ва бож тарифлари.

Маълумки, ҳозирги даврда дунёда юз бераётган ижтимоий-иқтисодий жараёнлар, жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви, шунингдек халқаро ва маҳаллий бозорларда рақобатнинг кескинлашуви шароитида инвестиция лойиҳаларини молиявий бошқариш механизмларни такомиллаштириш долзарблигини кўрсатмоқда.

Мамлакатимизда иқтисодиёт тармоқларини жадал ривожлантиришни таъминлашга қаратилган инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришни самарали ва ўз вақтида амалга ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг «Инвестициялар ва инвестиция

фаолияти тўғрисида»ги[1] янги таҳрирдаги қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2022- 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги[2], «Ўзбекистон Республикаси Инвестиция дастурини шакллантириш ва амалга оширишнинг сифат жиҳатидан янги тизимига ўтиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги[3] фармонлари қабул қилинди ва маблағларини фаол жалб этиш бўйича изчил чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Шундан келиб чиққан ҳолда, мазкур чора-тадбирлар доирасида иқтисодий жиҳатдан асосланган инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш манбалари аниқ белгиланган ҳолда мамлакатни ривожлантириш давлат дастурлари ва молиялаштиришнинг сифат жиҳатдан янги тартиби жорий этилди.

Сўнгги йилларда мамлакатимиз банк тизими жами кредит портфелида инвестицион кредитларнинг янада ўсаётганлигини кўришимиз мумкин. Бу эса, тижорат банкларининг инвестиция лойиҳаларни молиялаштиришда бошқариш механизмларини такомиллаштириш заруратини юзага келтиради ва ўзига хос илмий-назарий асосларини шакллантиришлари муҳим аҳамият касб этади.

Иқтисодиётда инвестиция фаолиятини молиявий бошқариш, қулай инвестиция муҳитини яратиш, мамлакат иқтисодиёти ривожланишида инвестиция фаолиятига таъсир қилувчи омилларни ўрганиш бўйича, хорижий инвестициялар фаолиятини такомиллаштириш юзасидан кўплаб масалалар бир қанча иқтисодчи олимларнинг олиб борган илмий тадқиқотларида атрофлича ёритилган. Жумладан, хорижлик иқтисодчи олимлардан С.Валдайцев ва П.Воробьев томонидан чоп этилган дарсликда ижтимоий соҳани инвестиция молиялаштириш манбалари таҳлил қилинади. Ижтимоий даромад олиш жараёнларига сарфланган пул маблағлари келажакда янада юқори даромад ёки ижтимоий самара топишдан иборат деган хулосага келинади[4]. Я.С.Мелкумов ишлаб чиқариш ва тадбиркорликни ривожлантиришда фойда олиш мақсадида инвестицияларни молиялаштиришда молиявий, мулкӣ ва интеллектуал қўйилмалардан самарли фойдаланишни таҳлил қилган[5].

Шунингдек, маҳаллий олимлардан А.Вахабов, Д.Ғозибеков, Н.Каримов, Н.Жумаев, Н.Ҳайдаров ва бошқа олимлар ҳам ўз тадқиқотларида хорижий инвестициялар ва инвестицион фаолиятни молиявий бошқариш масалалари тадқиқ қилинган.

Жумладан, профессор Н.Каримовнинг фикрича, “Юксак даражада ривожланган мамлакатлар иқтисодий тараққиёти таҳлили кўрсатмоқдаки, инвестицион фаоллик билан иқтисодий ўсиш борасидаги алоқадорлик бир хилда эмас. Бунда улар бир-бирини тақозо этиши кўзатилади. Иқтисодий ўсиш иқтисодий фаолликка боғлиқ бўлгани ҳолда, ўз навбатида, иқтисодиёт тараққиётининг ҳар бир конкрет босқичида мамлакатнинг реал имкониятларини белгилаб беради. Бошқача айтганда, ЯИМ ўсиши сурьатлари қанча юқори бўлса, инвестицион ресурсларни кенгроқ вужудга келтириш ва шу асосда самарали инвестиция сиёсатини юритиш учун имкониятлар шунча кўпроқ бўлади”[6] деб таъкидлайди. Бундан ташқари, юқорида номлари келтириб ўтилган бошқа иқтисодчи олимлар томонидан ҳам инвестицион фаолиятни молиявий бошқариш механизмлари бўйича айрим жиҳатлари тадқиқ этилиб, бу борадаги муаллифлик ёндашувлари илгари сўрилганлигини кўришимиз мумкин.

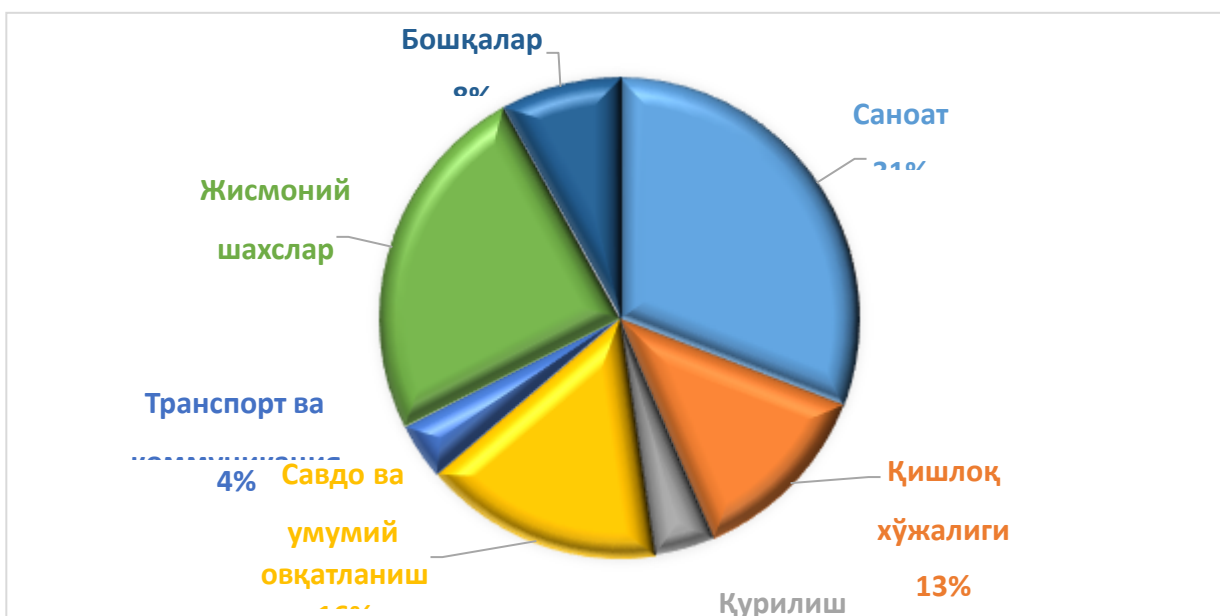
Республикада инвестиция фаолиятининг давлат томонидан бошқарилиши ҳозирги кунда асосан молиявий ресурсларни давлат мақсадли дастурлари ва қонунлар билан белгиланган тартибда аниқланадиган бошқа давлат эҳтиёжларига йўллаш орқали амалга оширилади. Умуман олганда, давлат инвестицияларининг самараси камроқ деб ҳисобланади, сабаби улар аксарият ҳолларда ноишлаб чиқариш соҳаларини ривожлантиришга йўлланади.

Бундан ташқари, ҳозирги шароитда бюджет маблағлари чекланганлиги сабабли уларни катта миқдорда амалга оширишнинг имкони мавжуд эмас. Давлатнинг бюджет ресурслари биринчи навбатда мамлакат ва ҳудудларни ривожлантиришнинг мақсадли инвестиция дастурларини бажаришга йўналтирилади.

Бугунги кунда жаҳоннинг 50 дан ортиқ мамлакати Ўзбекистонга барқарор тарзда инвестиция киритмоқда. Улар иқтисодий фаолиятнинг асосан металлургия, энергетика, кимё саноати, электротехника, машинасозлик, энгил саноат тамоқларида фаолият юритаяпти.

Тижорат банклари томонидан охириги йилларда асосий капиталга киритилган инвестицияларнинг алоҳида иқтисодий фаолият турлари бўйича улушини кўриб чиқадиغان бўлсак, бунда саноат ҳамда жисмоний шахсларга ажратилган инвестицион маблағлар ҳажми юқори салмоққа эга эканлигини кўриш мумкин бўлади (1-диаграмма) [7].

1-диаграмма Тижорат банклари томонидан асосий капиталга киритилган инвестицияларнинг алоҳида иқтисодий фаолият турлари бўйича тақсимоти. 2022 йил 1 январь ҳолатига, фоизда

Маълумотлардан кўринадики, асосий капиталга киритилган инвестицияларнинг 31 фоизи ёки 51,3 трлн. сўми саноатга йўналтирилган. Шунингдек, бошқа иқтисодий фаолият турларидан ташқари: жисмоний шахсларга ажратилган инвестициялар ҳажми умумий киритилган инвестицияларнинг 24 фоизини ёки 40,5 трлн. сўми ташкил этган.

Хулоса қилиб айтганда, инвестиция лойиҳаларини молиявий бошқариш механизмларини такомиллаштириш кўп қиррали жараён бўлиб, ушбу жараённинг самарали йўлга қўйилиши мақсадида қуйидаги тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

- инвестицион фаолиятни молиявий бошқариш маблағлардан самарали фойдаланиш устидан дастлабки назоратни тўғри ва мукамал амалга ошириш, хўжалик юритувчи субъектларнинг ўз фаолият йўналишларини инновациялар асосида мустақил ва эркин белгилаш муаммолари бозор муносабатларига мос ҳолда ҳал этилиши ва сифат кўрсаткичлари ҳолатига алоҳида эътибор бериш.

- инвестиция лойиҳаларига ажратилаётган маблағлар мақсадли сарфланишини доимий равишда таҳлил қилиб бориш, инвестицияларни молиялаштиришнинг ташқи манбаларини кенг жалб этиш, мамлакатга янги лойиҳалар ва қўшма корхоналар ташкил этиш

учун тўғридан-тўғри чет эл инвестициялари келишини рағбатлантириш, ишлаб чиқариш қувватларини тўлиқ ўзлаштириб олгунига қадар барча турдаги божхона тўловлари, солиқлар, йиғимлардан имтиёз ва преференцияларни қўллаш.

- иқтисодиётнинг барқарорлигини таъминлаш ва иқтисодий ўсишга банк тизимининг ижобий таъсири, инвестиция фаолиятини молиялаштириш учун ташқаридан маблағ жалб қилиш ҳажмларида халқаро молия муассасалари ва хорижий ҳукумат молия ташкилотлари, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва бошқа марказлаштирилмаган манбалар маблағлари ҳисобидан кўпайтириш мақсадга мувофиқ ва ижобий самара бериш даражасини ошириш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг «Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида»ги ЎРҚ-598 қонуни. 25.12.2019 й. ҚХММБ: 03/19/598/4221-сон.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги
3. «2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сон фармони. ҚХММБ: 29.01.2022 й., 06/22/60/0082-сон, 18.03.2022 й., 06/22/89/0227-сон, 21.04.2022 й.,
4. 06/22/113/0330-сон.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 14 майдаги
6. «Ўзбекистон Республикаси Инвестиция дастурини шакллантириш ва амалга оширишнинг сифат жиҳатидан янги тизимга ўтиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5717-сон фармони. ҚХММБ: 15.05.2019 й., 06/19/5717/3132-сон; 18.08.2020 й., 06/20/6042/1190-сон.
7. Инвестиции: Учебник С.В.Валдайцев, П.П.Воробьев и др.; Под ред. В.В.Ковалева, В.В.Иванова, В.А.Лялина. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2003. С.17
8. Мелкумов Я.С. Инвестиций. Учебное пособие.–М.: ИНФРА-М, 2003. С.8.
9. Н.Ғ.Каримов Инвестицияни ташкил этиш ва молиялаштириш:
10. Дарслик. – Т.: ТДИУ, 2011. 90 бет.
11. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий веб-сайти <https://cbu.uz/oz/statistics/> (www.cbu.uz)